

Per què cal aprendre a escriure

Forma i funció de l'escriptura
i del llenguatge escrit

Ana Teberosky

P03/10049/00658

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. L'escriptura com a objecte d'estudi	7
1.1. L'ús de l'escriptura	7
2. Per què cal aprendre a escriure	9
2.1. Definició d'escriptura	9
2.2. L'escriptura alfabètica	10
2.3. Definició del fet d'escriure	10
2.4. Característiques del producte	11
2.4.1. Forma i estructura en els sistemes d'escriptura	11
2.4.2. Forma i estructura en el sistema fonogràfic	13
2.5. Funció de l'escriptura	14
2.5.1. Funcions de registre i arxiu	15
2.5.2. Funció de regulació social	15
2.5.3. Funció de comunicació a distància	15
3. Efectes de l'ús de l'escriptura i noves funcions	17
3.1. Funció d'objectivació	17
3.2. Funcions de creació i d'estètica	17
4. Nous artefactes per a escriure	19
5. Maneres d'escriure	20
5.1. Escriure i llegir	21
5.2. Forma d'escriure lletrada	22
Resum	23
Activitats	25
Exercicis d'autoavaluació	26
Solucionari	27
Glossari	27
Bibliografia	27

Introducció

L'estat de la investigació respecte de l'escriptura i el llenguatge escrit ha canviat tant en els últims anys que val la pena reconsiderar els conceptes sobre el que és l'**escriptura, escriure i llenguatge escrit**, i reflexionar sobre les seves funcions històriques, malgrat que a primera vista semblin qüestions òbvies. No estem segurs del fet que tots compartim les mateixes referències i idees quan es tracta del tema de l'escriptura, atès que la nostra pròpia visió està en procés de canvi continu.

Aquests canvis es poden explicar per dos factors:

- 1) Per la confluència de diverses disciplines que s'ocupen de l'escriptura –lingüística, antropologia, sociologia, història, psicologia, educació.
- 2) Per la quantitat d'investigació duta a terme en aquest camp durant els últims decennis.

Els resultats de cada disciplina han influït en el domini propi i també en els aliens, de manera que avui en dia podem dir que l'escriptura s'ha convertit en una disciplina en si mateixa, a força de ser necessàriament multidisciplinària. La profusió de treballs i la força de les idees en totes aquestes disciplines contrasta amb el desinterès anterior.

Objectius

En aquest mòdul s'analitzen els contextos històrics de desenvolupament de l'escriptura, les funcions que ha anat adquirint amb el temps i els efectes psicològics del seu ús en els individus.

L'estudiant, un cop hagi treballat el contingut d'aquest mòdul, ha d'haver assolit els objectius següents:

- 1.** Saber descriure la importància de l'escriptura i les seves funcions.
- 2.** Saber presentar una definició progressiva de l'escriptura i del fet d'escriure a partir dels paràmetres que intervenen en l'ús de l'instrument de notació gràfica.
- 3.** Poder elaborar una perspectiva sobre l'escriptura que relacioni aspectes històrics, lingüístics i psicològics.
- 4.** Comprendre l'estructura i la funció dels sistemes d'escriptura, en particular del sistema alfabètic.
- 5.** Saber extreure conclusions sobre les conseqüències culturals, psicològiques i pedagògiques de l'ús de l'instrument de notació gràfica.

1. L'escriptura com a objecte d'estudi

La perspectiva i les idees que es presenten aquí són necessàries per a desenvolupar una visió constructivista de l'ensenyament/aprenentatge de l'escriptura i el llenguatge escrit. Considerem que conèixer la dimensió històrica i les funcions actuals de l'escriptura ajuda els professionals a programar la intervenció psicopedagògica i psicològica considerant els contextos culturals d'ús i la seva projecció envers el futur. Aquesta perspectiva, que s'ha expressat sovint abans (A. Teberosky, 1995), és una constant en la nostra fonamentació constructiva de la llengua escrita.

L'escriptura no era objecte d'estudi de la **lingüística**, disciplina que, des de la seva fundació cap a començament d'aquest segle, només es va ocupar del **llenguatge oral** perquè el va considerar més natural, primer i anterior.

Tampoc no era objecte d'estudi de l'**antropologia**, que s'ocupava bàsicament de les societats primitives, és a dir, àgrafes o prealfabètiques, ni de la **sociologia**, que, atès que s'ocupava de les societats avançades o alfabetitzades, no tenia en compte les característiques que la definien. D'altra banda, per a la **psicologia** la lectura i l'escriptura no eren temes que hagués d'estudiar, perquè eren habilitats escolars. Només quedava la **pedagogia**, que s'ocupava dels mètodes d'ensenyament, més que dels processos d'aprenentatge.

Molts autors es van pronunciar, en cada disciplina, en contra d'aquesta visió. D. Olson, E. Ferreiro i I.Y. Liberman, entre d'altres, van reivindicar en psicologia el text escrit com a objecte d'estudi i d'investigació.

1.1. L'ús de l'escriptura

Un efecte dels nous estudis sobre l'escriptura va ser la seva consideració com a "via règia" per a analitzar el raonament, la cultura i la modernitat. Però molts estudis van argumentar la necessitat de diferenciar entre l'escriptura en si i les seves possibilitats d'ús, dient el següent:

- 1) Que la difusió creada per la impremta era la causa de la modernitat (E. Eisenstein, 1985).
- 2) Que els efectes cognitius atribuïts a l'alfabetització estaven provocats per l'escolarització alfabetitzada (S. Scribner i M. Cole, 1981).
- 3) Que calia separar l'instrument en si (l'escriptura) de les pràctiques culturals i de l'ús social d'aquest instrument (J. Goody, 1987).

4) Que la difusió de les **pràctiques lletrades** es deu a la tradició textual i no a la tècnica de transcripció fonogràfica de la llengua que permet l'escriptura alfabètica (K. Morrison, 1995).

A mesura que la investigació avançava es van anar establint matisos i especificacions que tendien a separar l'instrument –l'escriptura– de l'ús social d'aquest instrument que donaria lloc a una cultura escrita.

La llarga història de més de quatre mil anys d'ús social de l'escriptura ha donat lloc a tres espais nous:

1) L'espai del **llenguatge escrit**, que ha donat lloc a **varietats lingüístiques**, cada una amb el seu espai restringit, una de les quals és la llengua estàndard.

2) L'espai de l'**objectivació**, creat per l'ús de l'instrument escrit que separa el coneixement del subjecte que coneix, la interpretació de les dades registrades, la paraula escrita del context de producció, el passat del present, el coneixement acadèmic del coneixement vulgar, el vessant abstracte del concret (W. Ong, 1992).

3) L'espai **psicològic**, que dóna lloc a un nou domini de coneixement: el domini de l'escriptura i del llenguatge escrit.

El primer espai defineix el registre de la llengua, el segon separa les cultures segons les pràctiques amb el que està escrit, i el tercer descriu les condicions per a aprendre a utilitzar i produir llenguatge escrit, i les implicacions del seu ús des del punt de vista de les representacions mentals i les actituds.

Inscripció sumèria que data, aproximadament, del 3500 aC. El text es refereix a les contribucions que s'han de pagar als sacerdots del temple.

2. Per què cal aprendre a escriure

En aquest nou context, plantejar-se la qüestió de per què cal aprendre a escriure des del punt de vista psicològic no tan sols requereix acceptar una resposta instrumental bàsica, ni tampoc una resposta prescriptiva sinó que requereix, necessàriament, considerar tant les condicions psicològiques de l'aprenentatge com les implicacions culturals i individuals d'aquest aprenentatge. !

Si acceptem que les diferències entre una persona alfabetitzada i una altra de no alfabetitzada van més enllà de l'alfabetització, si concebem que no es tracta només d'alfabetitzar, sinó que hi ha formes d'esdevenir alfabetitzat, formes perdurables i àmplies o formes transitòries i restringides, si interpretem l'analfabetisme com una carència molt més àmplia que la de saber llegir i escriure, aleshores podrem encarar l'aprenentatge del llenguatge escrit com una empresa el resultat esperat de la qual és molt més comprensiu que el fet de saber llegir i escriure.

2.1. Definició d'escriptura

Bernal defineix l'escriptura com "l'invent manual i intel·lectual més gran creat per l'home" (citada per F. Coulmas, 1989). J. Goody (1987) la defineix com "la tecnologia de l'intel·lecte".

Actualment hi ha consens, entre els estudiosos, a considerar l'escriptura com un artefacte intel·lectual. Aleshores, per a respondre a la qüestió de "per què s'ha d'aprendre a escriure", ens hem de referir a l'ús de l'artefacte intel·lectual, perquè amb mitjans artificials l'ésser humà fa marques externes, no naturals, marques de tipus intel·lectual produïdes intencionalment. Aquestes marques artificials es creen per referir-se a una altra cosa, per estar en el lloc d'una altra cosa.

Atès que el terme *representar...*

... pot donar lloc a diverses interpretacions en psicologia, és més precís escriure *re-presentar* ("tornar a presentar") o bé utilitzar el terme *notar*.

Aquesta definició en termes d'instrument intel·lectual no especifica la naturalesa de l'instrument, sinó únicament la funció: estar en el lloc d'una altra cosa. Però tots sabem que en la història de l'escriptura es traça l'evolució des de les escriptures **logogràfiques** (inscripcions que estan en el lloc d'idees) i les escriptures **alfabètiques** (inscripcions que estan en el lloc d'unitats mínimes de segmentació del llenguatge, tant si són síl·labes com fonemes). !

Inscripció ideogràfica

Aquest dibuix rupestre indi descriu una expedició guerrera a través del llac Superior, a Michigan (EUA).

Cinc canoes transporten cinquanta-un homes, representats amb línies verticals. L'expedició és comandada pel cap Kishkemunasee, "Blauet", el tòtem o símbol animal del qual és un ocell aquàtic, el blauet. La durada de l'expedició és de tres dies (representats per tres arcs sota tres arcs, que simbolitzen la cúpula celeste). L'èxit del desembarcament està representat per una tortuga. A partir d'aquest moment l'expedició segueix ràpidament (idea representada per un genet). L'àguila, que és símbol del valor, il·lustra l'esperit del guerrer. La pantera i la serp són símbols de força i astúcia, respectivament.

Això sí, ni les **idees** ni els **fonemes** són objectes concrets, sinó abstractes. En el cas de les escriptures alfabètiques més conegudes, les marques artificials “estan en el lloc” d’objectes abstractes, en particular en el lloc dels fonemes.

Aquesta inscripció en caràcters grecs ha estat feta en escriptura alfabètica.

2.2. L’escriptura alfabètica

En l’escriptura alfabètica es representen elements de la llengua parlada denominats **fonemes** (que són els elements distintius mínims), però els elements pronunciats realment són els **fons**. L’escriptura alfabètica nota els fonemes; en canvi, quan parlem de pronunciació oral preferim la denominació de *fons*. Els elements gràfics mínims s’anomenen **grafies**, però els elements que es realitzen són les **lletres**.

L’escriptura alfabètica no és únicament fonogràfica, sinó que també inclou elements no alfabètics que, tanmateix, formen part del sistema i són elements distintius mínims. En la nostra escriptura conviuen signes **fonogràfics** i **logogràfics**. Penseu en els numerals, en els signes & i \$, o en la sèrie de logotips de tot tipus, com les que s’utilitzen en la roba per a indicar com s’ha de rentar, o en els signes dels productes congelats, etc. Tampoc no és completament fonètica perquè, per exemple, deixa de notar l’entonació dels enunciats (i la puntuació gràfica no la representa parcialment). Malgrat que és segmental, és a dir, representa els segments sonors, moltes vegades l’ús d’abreviatures o sigles substitueix una escriptura exhaustiva.

Queda clar, en tot cas, que les escriptures noten elements abstractes: ni les idees ni els segments sonors són objectes concrets. En el cas de les escriptures alfabètiques més conegudes, podem dir que les marques artificials estan en el lloc dels objectes abstractes, que són els fonemes vocàlics i consonàntics. Aleshores, l’escriptura és un artefacte intel·lectual que produeix marques que estan en el lloc d’objectes abstractes. !

2.3. Definició del fet d’escriure

Ara tractarem de l’activitat d’escriure: què vol dir **escriure**? L’etimologia de la paraula (en grec, *gráfein*; en llatí, *scribere*) testifica l’origen físic del fet d’escriure. En les llengües semítiques, el radical de la paraula *escriure* també està relacionat amb els verbs *excavar* i *tallar* (*cataf* i *lectof* en hebreu tenen el mateix radical que *escriure*, F. Coulmas, 1989, pàg. 19). Recordem aquesta dada per assenyalar que escriure fa referència a una activitat, que d’acord amb la reflexió anterior es tracta d’una activitat intel·lectual que deixa senyals gràfics “en el lloc” d’objectes abstractes.

Són elements no alfabètics,...

... per exemple, els signes de puntuació, l’oposició minúscula-majúscula (que distingeix entre nom comú i nom propi), els accents o altres signes diacrítics.

Exemples de sigles i abreviatures...

... són BCN, EUA, CCOO, etc., *op. cit.*, €, o els usos d’abreviatures en els missatges dels telèfons mòbils, entre d’altres.

2.4. Característiques del producte

La tercera qüestió fa referència al producte de l'escriptura: com decidim quan una cosa és o està escrita? El **que està escrit** es pot entendre d'acord amb la definició inicial: marques gràfiques produïdes per ocupar "el lloc" d'alguna cosa.

Però resulta que no es tracta de qualsevol tipus de marca, en qualsevol lloc ni en el lloc de qualsevol cosa. Aleshores, en un àmbit més teòric, el que està escrit es pot entendre a partir de dues variables:

1) Respecte de la **forma**, el que està escrit comprèn, d'una banda, unitats, i de l'altra, la seva combinació. Per tant, el fet d'escriure representa un treball de tipus analític, trobar les unitats, i un de relacional, la seva combinació.

2) Quant a l'**estructura**, la notació escrita fonogràfica es refereix a unitats de la segona articulació del llenguatge, que per combinació donen lloc a unitats de la primera articulació (morfemes i paraules).

Per a explicar les dues variables de forma i estructura de l'afirmació anterior ens hem de remetre a la història de l'escriptura.

2.4.1. Forma i estructura en els sistemes d'escriptura

El **desenvolupament de les escriptures històriques**, segons els estudiosos dels principals sistemes d'escriptura (I. Gelb, 1976; G. Sampson, 1985; F. Coulmas, 1985), es pot descriure des de dos punts de vista:

- 1) Des del punt de vista extern, per la forma de les grafies.
- 2) Des de la lògica inherent interna a l'estructura del sistema i els seus valors.

La **comparació entre escriptures històriques** ha mostrat grans diferències en tots dos aspectes, malgrat que no s'exclou la relació d'influència d'unes escriptures sobre les altres. A l'hora de comparar sistemes d'escriptura, s'han trobat diferències però també semblances pel que fa a la forma i l'estructura.

1) Diferències entre els sistemes d'escriptura

a) Entre les **diferències formals**, un fenomen destacable és el canvi que, en la història, va afectar l'inventari de signes.

- Entre les primeres escriptures i les posteriors es va produir una dràstica reducció de la quantitat de signes necessaris per a la notació (G. Sampson, 1985, pàg. 53). Així es va passar de prop de quatre-cents signes als vint-i-sis del sistema alfabètic, com podeu veure en la taula següent.

Inventari dels signes en els sistemes d'escriptura primitius	
Sistema	Inventari
Escriptura egípcia	Més de 400
Escriptura sumèria	600 (300 d'ús corrent)
Escriptura alfabètica	26

- Un altre canvi important va afectar la disposició lineal de les inscripcions en un ordre fix. En la primitiva escriptura sumèria de tipus cuneïforme les grafies no es disposaven inicialment en un ordre fix, sinó que es podia escriure seguint una multiplicitat de direccions. Quan s'adopta l'ordre lineal, la direcció no s'estabilitza immediatament. En la taula que teniu a continuació es presenten els possibles ordres lineals.

Convenció de l'ordre lineal i orientació dels signes		
Sistema	Ordre lineal	Orientació dels signes
Escriptura fenícia	Bustrofèdic	Cap a la dreta
Escriptura hebrea	Dreta-esquerra	Cap a la dreta
Escriptura grega	Esquerra-dreta	Cap a l'esquerra

Pel que fa a l'**estructura**, les diferències s'evidencien en relació amb la unitat que l'escriptura notava i en la naturalesa més o menys implícita, explícita o redundant de la notació.

- Les escriptures sumèries i egípcies notaven inicialment paraules, i molt aviat es van desenvolupar cap a un sistema mixt de caràcter paraula-síl·làbic, uns signes notaven paraules i d'altres, síl·labes. El desenvolupament posterior de l'escriptura cuneïforme dels sumeris es va decantar per la notació de la síl·laba i pels trets segmentals que la componen, és a dir, els fonemes.

2) Semblances entre els sistemes d'escriptura

a) Juntament amb les diferències, s'han de considerar les semblances. Aquestes semblances es poden testimoniar mitjançant el descobriment de moltes **característiques formals** en comú pel que fa als elements següents:

- La forma gràfica dels signes.
- Els noms d'aquests signes.
- La direcció de l'escriptura.

b) La semblança també es troba en l'**estructura**: molts sistemes d'escriptura comparteixen característiques estructurals de notació dels elements següents:

- Fonològics (per exemple, de notació sil·làbica).
- Morfològics.
- Classificadors (que indiquen la categoria d'un signe) (W.M. Senner, 1989).

L'escriptura sumèria de tipus cuneïforme,...

... l'escriptura més antiga, es va desenvolupar al final del IV mil·lenni abans de la nostra era, a l'Orient Mitjà.

Aquest desenvolupament...

... cap a la fonetització va tenir lloc quan l'escriptura cuneïforme es va fer servir per a escriure altres llengües no sumèries, en particular l'acadi. Però va ser amb l'alfabet, inventat pels pobles de llengües semítiques del Pròxim Orient i desenvolupat pels grecs, que l'escriptura va assolir la notació més exhaustiva dels elements fonèmics de la síl·laba.

Un element...

... que indica la categoria semàntica del signe és, per exemple, l'ús actual de la majúscula per a indicar nom propi.

ni de la direcció de l'escriptura. Va ser cap al segle I que l'alfabet llatí també va fixar la direcció de l'escriptura d'esquerra a dreta i l'orientació de les lletres, que miren cap a la dreta, com es pot veure en el quadre anterior (F. Moore Cross, 1989, pàg. 82). A partir de llavors, l'escriptura llatina s'estabilitza i comença l'expansió.

Com sabem, durant l'Imperi Romà l'escriptura llatina colonitza gran part d'Europa. La seva influència, que s'expandeix a moltes escriptures alfabètiques europees, afecta tant la forma com l'estructura. Així, per exemple, els noms i les formes de les lletres dels alfabet europeus deriven, amb adaptacions, dels noms i signes de l'alfabet semític, i l'estructura també és hereva de la notació segmental de la síl·laba de l'alfabet grec, amb vocals i consonants diferenciades.

Per tant, el que està escrit s'ha de definir com l'inventari finit de senyals gràfics, organitzats en un ordre lineal, que estan en el lloc d'algunes unitats del llenguatge.

Una excepció...

... a la direcció de l'escriptura de l'alfabet llatí és la z, que és una lletra grega, com la y.

2.5. Funció de l'escriptura

Per què s'escriu? Ara ens hem d'ocupar de la funció de l'escriptura. El propòsit inicial amb què l'ésser humà ha utilitzat les marques gràfiques ha estat de **caràcter comunicatiu**. Però després de tants segles d'ús de l'instrument, actualment les seves funcions superen l'àrea d'ús original. 🗣️

Pensant, com ho fa F. Coulmas (1989), què hi podria haver en el món sense escriptura, és fàcil apreciar-ne la dimensió actual.

Cap dels trets més quotidians de les nostres societats modernes no podria passar aquest test: hauríem d'imaginar-nos un món sense llibres, sense llibreries ni biblioteques, sense diaris, sense cartes, sense impostos, sense xecs, sense moneda, sense documents d'identitat, sense cartells als carrers, sense etiquetes en els productes comercials, sense avisos, sense televisió, sense ordinadors, sense prescripcions mèdiques, sense instruccions en general, sense educació sistemàtica, sense diccionaris, sense enciclopèdies; un tipus de religió diferent, un tipus de lleis diferents, de literatura; sense ciència en sentit estricte, sense gramàtica i sense lingüística. En fi, la civilització i, en particular, la **civilització urbana**, és impensable sense escriptura.

Els bitllets constitueixen un suport més de l'escriptura en les societats modernes.

En efecte, la importància social de control, de govern, d'administració de l'escriptura és tanta que l'organització de la ciutat es basa en l'escriptura i és diferent en les societats orals. No cal que tots sàpiguen llegir i escriure, ni tan sols que en sàpiga la majoria de la població; cal una infraestructura administrativa

amb un nombre d'escrivents limitat per a organitzar el sistema de transaccions comercials, de crèdits, d'existències i de preus. Només així és possible una forma d'intercanvi econòmic complexa.

2.5.1. Funcions de registre i arxiu

Així, des de l'origen l'escriptura tenia funcions ben definides (J. Goody, 1987; W. Ong, 1992; F. Coulmas, 1989). La funció més coneguda és la de **registre i arxiu** o **funció mnemònica**. L'escriptura de llistes va tenir un paper important com a mecanisme d'ampliació de la memòria, però el registre de l'escriptura va donar lloc, com a efecte, no tan sols al registre, sinó també a la possibilitat d'arxivar les dades de les llistes registrades.

Les funcions de registre i d'arxiu van permetre d'ampliar l'ús de l'escriptura no solament a l'economia i a l'administració, sinó a nous dominis:

- 1) El de la **història**, que s'origina en la funció mnemònica de l'escriptura.
- 2) El de la **ciència** en general que, gràcies a la funció d'arxiu de l'escriptura, fa necessari classificar i organitzar les dades arxivades.

Exemple d'escriptura de llistes: prisma amb una llista cronològica de reis en escriptura cuneïforme.

2.5.2. Funció de regulació social

Una altra funció de desenvolupament important va ser la de **regulació i control social de la conducta**. Les nocions de lleis, de dret, de norma i de correcció estan associades a l'escriptura. La llei, quan està escrita, assoleix una autoritat despersonalitzada. A més, l'existència social dels individus depèn del registre escrit: documents i registres per a pagar impostos, per a fer el servei militar, per a votar. El dret i l'administració neixen amb aquesta funció; la publicitat, i la censura, també neixen amb aquesta funció.

2.5.3. Funció de comunicació a distància

Una tercera funció està relacionada amb la de registre, i és la de permetre la **comunicació a distància en l'espai i el temps**. El mitjà de transmissió gràfic materialitza el missatge i permet a l'emissor de connectar-se amb el receptor a distància.

Exemples de dependència del registre escrit...

... per a l'existència social dels individus són els documents i registres per a pagar impostos, per a fer el servei militar o per a votar.

En resum, escriure és una activitat intel·lectual que es duu a terme mitjançant un artefacte gràfic manual (fet que produeix un inventari finit

de senyals gràfics, organitzats en un ordre lineal, que estan en el lloc d'algunes unitats del llenguatge) per a registrar, comunicar-se, controlar o influir sobre la conducta dels altres.

3. Efectes de l'ús de l'escriptura i noves funcions

Les pròximes tres funcions que esmentarem ja no deriven de l'escriptura com a instrument, sinó de l'efecte de l'ús de l'escriptura, en particular l'efecte que deriva de la possibilitat de distanciament entre el productor i el seu producte.

Quan el missatge no és tan sols un mitjà, sinó que assumeix la qualitat d'un objecte, quan els usuaris no solament interpreten o repeteixen el missatge, sinó que també el produeixen o el consideren, aleshores el fet d'escriure assumeix noves funcions (F. Coulmas, 1989). Aquestes noves funcions no van cap enfora, envers el món, sinó cap endins, envers si mateixa, envers el subjecte que utilitza l'escriptura, com a objecte i com a fi.

3.1. Funció d'objectivació

El mitjà de transmissió gràfic que materialitza el missatge separa no solament l'emissor del receptor (com és evident en la comunicació a distància), sinó també l'emissor respecte del seu propi missatge. Com en altres casos de producció material, l'obra s'emancipa de qui la va produir.

La materialització del missatge produeix un efecte de distanciament, d'estranyament, els productors ja no es reconeixen en els missatges. Aquesta nova funció s'anomena **d'objectivació** (o de reificació).

Les actituds que es desenvolupen respecte del que està escrit tenen a veure amb aquesta funció.

3.2. Funcions de creació i d'estètica

Finalment, dues funcions més, una de productiva i una altra d'estètica: quan qui escriu no reproduïx únicament l'escriptura d'un altre o imita l'ús més freqüent, sinó que produeix el seu propi escrit o introdueix certes innovacions (perquè combina d'una manera nova seguint les mateixes regles o perquè canvia els termes i les regles), aleshores parlem de **producció** i de **creació**. Molts gèneres i gran part de la literatura són impensables sense l'escriptura en la seva funció productiva.

Aleshores s'escau una nova consideració de l'escriptura i del fet d'escriure: **escriure** és una activitat intel·lectual que es duu a terme per mitjà

d'un artefacte gràfic manual per a enregistrar, comunicar-se, controlar o influir sobre la conducta dels altres, que possibilita la producció i no solament la reproducció, i que representa un efecte de distanciament.

Una altra vegada, els diversos usos del fet d'escriure han produït efectes diferents, aquest cop sobre el coneixement.

L'escriptura...

... és un artefacte gràfic manual que produeix un inventari finit de senyals gràfics, organitzats en un ordre lineal, que estan en el lloc d'algunes unitats del llenguatge.

4. Nous artefactes per a escriure

En aquest punt, hem de recordar un nou fet. Des del segle xv, gràcies a la **invenció dels tipus mòbils**, s'han ampliat els artefactes que s'ocupen del registre gràfic. En el segle xx, gràcies a l'electrònica, un altre canvi tecnològic ens obliga a redefinir l'artefacte. Cada un d'aquests canvis ha anat creant un nou estil d'expressió i cada un dels nous artefactes creats per l'home ha anat transformant –i no substituint– l'anterior.

Així, per exemple, la **impremta** va modificar no únicament la forma manuscrita de l'escriptura, sinó també les funcions de regulació i control social mitjançant la difusió de la paraula impresa.

En dates més recents, la possibilitat de gravar la parla per **mitjans electrònics** no ha desplaçat l'escriptura impresa o manuscrita, sinó que, al contrari, ha creat un nou gènere: l'entrevista.

La **informàtica** i la **televisió** han creat noves formes de registre, d'arxiu i d'edició de la paraula i la imatge gràfiques (CD-ROM, multimèdia, hipertext).

I, en cada cas, la nostra representació del fet d'escriure s'ha anat modificant: el que és manual i intel·lectual també s'ha modificat (ja no és una inscripció, sinó una impressió electrònica).

Ara es torna a escaure una nova consideració del fet d'escriure: escriure és una activitat intel·lectual que es fa mitjançant un artefacte gràfic manual imprès o electrònic (que produeix un inventari finit de senyals gràfics, organitzats en un ordre lineal, que estan en el lloc d'algunes unitats del llenguatge) per a enregistrar, comunicar-se, controlar o influir sobre la conducta dels altres, que possibilita la producció i no solament la reproducció, i que comporta un efecte de distanciament.

5. Maneres d'escriure

Però ens interessa destacar que no és solament el fet d'escriure com a activitat el que s'aprèn a l'escola, sinó que s'hi aprenen maneres de llegir i d'escriure la qualitat de les quals és determinant en l'ús i en l'efecte posterior.

Entre aquestes maneres d'escriure hi ha un aspecte que ens interessa especialment: el fet d'escriure es caracteritza per la seva possibilitat de recórrer a la **correcció**. Des de l'època clàssica dels grecs, la correcció comporta tres aspectes (F. Desbordes, 1990, pàg. 39):

- 1) L'**esmena** de lletres i de les formes en general.
- 2) La **puntuació** per a diferenciar les parts del text.
- 3) L'**anotació** o indicació sobre el sentit i el valor del text.

Aquesta possibilitat de correcció és decisiva per a aconseguir qualitat en el que s'escriu.

En aquest sentit, el narrador guatemalenc Augusto Monterroso escriu:

“Un és dos: l'escriptor que escriu (que pot ser dolent) i l'escriptor que corregeix (que ha de ser bo). De vegades, tots dos es tornen un.”

A. Monterroso (1987).

La possibilitat de correcció ha comportat algunes de les conseqüències següents:

- 1) Les produccions escrites tenen **esborranys**. La possibilitat d'esborranys permet una planificació prèvia.
- 2) El text, un cop elaborat, permet de tornar sobre el producte i repetir el mateix procés d'elaboració. Aquest retorn implica una **mescla de producció i d'imitació**, citació o activitat intertextual en general, de llengua i de metallengua, de text i d'interpretació o judici sobre el text.
- 3) Com que les produccions escrites solen ser solitàries, tant la correcció com la planificació representen el **desdoblament**, per part del locutor, en les seves posicions com a productor i lector o avaluador del seu propi text.

Els esborranys...

... són impossibles en el vesant oral, atesa la seva forma de llenguatge espontani.

5.1. Escriure i llegir

A més de les múltiples funcions que es desenvolupen mitjançant el seu ús i de les possibilitats de planificar, citar o reflexionar que permet l'instrument gràfic, hi hem d'afegir una altra cosa: el fet d'**escriure** és una activitat intel·lectual en interacció amb la **lectura** –i amb la correcció.

Al seu torn, el llenguatge escrit es desenvolupa en interacció amb el llenguatge oral i entre tots dos hi ha **influències recíproques**:

- 1) El llenguatge escrit influeix sobre la manera de percebre, produir i analitzar el llenguatge oral.
- 2) El llenguatge oral influeix sobre l'organització, l'elaboració i el grau d'explicitació del llenguatge escrit.
- 3) Les activitats lingüístiques de producció de textos influeixen sobre les capacitats intel·lectuals de memoritzar, registrar, interpretar, planificar, corregir i construir coneixement en general.
- 4) La freqüentació amb formes convencionals dels textos i la separació del producte respecte del productor, pressuposen l'entrenament dels lectors perquè els interpretin en absència de l'escriptor.

Vegeu el mòdul "L'aprenentatge i l'ensenyament de l'escriptura i el llenguatge escrit".

Per tant, escriure és una activitat intel·lectual que es duu a terme per diversos mitjans i que produeix textos per a complir diferents funcions amb un conjunt de convencions per a fer-ne ús, de manera que el llenguatge escrit que s'hi registra es pot interpretar en absència del productor.

En síntesi, per a respondre a la nostra pregunta "per què cal aprendre a escriure", hem fet referència als aspectes següents:

- 1) l'escriptura,
- 2) al fet d'escriure,
- 3) als seus efectes, i
- 4) a les condicions de la seva interpretació.

Aquesta distinció és important, perquè tot i que l'escriptura alfabètica s'adquireix durant l'escolarització, pot ser que hi hagi una pràctica no lletrada del fet d'escriure –i de llegir–, sobretot quan es redueix a l'aprenentatge del que s'ha anomenat el *codi*. És evident que segons com s'hagi definit la qüestió d'escriure, de llegir i les seves funcions, es pot tenir una representació i pràctiques lletrades o es pot tenir una representació i pràctiques il·letrades de l'alfabetització.

Aleshores, quan podem parlar de **pràctiques i representacions lletrades** del fet d'escriure? Des de la invenció dels tipus mòbils fins a l'actualitat, s'han produït molts efectes importants en el coneixement sobre el món i sobre el llenguatge, efectes que actuen en la franja que va entre el que és extern i el que és intern, entre el vessant individual i el social. Saber equival a haver llegit; des d'aleshores el saber es troba en els llibres (F. Desbordes, 1990, pàg. 29), i un cert saber sobre el llenguatge equival a llegir o escriure llenguatge.

Vegeu el mòdul "L'aprenentatge i l'ensenyament de la lectura".

L'ús de l'escriptura i la separació entre el productor i el missatge han tingut efectes "cap a l'interior" del fet d'escriure, i amb això s'ha donat lloc a un nou tipus de mentalitat, la "mentalitat alfabetitzada", i a un nou domini de coneixement: el domini del que està escrit.

5.2. Forma d'escriure lletrada

Quan podem dir que els estudiants han adquirit una manera lletrada d'escriure?

- 1) Quan siguin capaços d'evitar el fet de vagarejar en el llenguatge i en la informació sobre el món envers la precisió.
- 2) Quan evitin l'aprehensió immediata de la informació envers l'arxiu i la confrontació a la recerca de referències.
- 3) Quan evitin la improvisació en la construcció del discurs envers la planificació i la correcció.
- 4) Quan manipulin el llenguatge per analitzar-lo, corregir-lo, perfeccionar-lo.
- 5) Quan les activitats de llegir i escriure s'influeixin recíprocament.

Aleshores podrem dir que els efectes externs del fet d'escriure (i no solament l'alfabet) han actuat a escala individual i interna sobre el llenguatge i el coneixement.

Resum

La diferència entre una persona alfabetitzada i una persona no alfabetitzada no està només en el coneixement del sistema d'escriptura alfabètic, sinó en tota una sèrie de pràctiques:

- 1) transitòries o perdurables,
- 2) restringides o àmplies,
- 3) il·letrades o lletrades.

A partir d'aquesta premissa, hem d'interpretar la psicologia de la lectura i l'escriptura com una empresa de la qual s'espera un resultat que va més enllà d'ensenyar a llegir i escriure.

Per concretar aquesta empresa, hem definit què és l'instrument (l'**escriptura**). Recordem que hi ha consens a l'hora de considerar l'escriptura com un artefacte intel·lectual per produir marques externes, no naturals. Després d'haver revisat **les dimensions dels diferents sistemes d'escriptura**, hem passat a tractar els temes d'**escriure** i de **llegir** com a activitats.

Considerar el producte d'escriure des del punt de vista de la forma i l'estructura ens permet d'analitzar les relacions de semblança, diferència i derivació entre els sistemes d'escriptura.

L'escriptura té moltes funcions, però, des del punt de vista psicològic, ens interessa ressaltar les següents:

- 1) Les **funcions externes** –cap al món–, com la de registre, arxiu i comunicació a distància.
- 2) Les **funcions internes** –cap a un mateix–, com la d'objectivació i la funció estètica. Les funcions internes són les que repercuteixen en la ment humana.

La psicologia de la lectura i l'escriptura ha d'intentar de tenir en compte tant les característiques de l'instrument de notació gràfica com les condicions socials i culturals d'ús. S'han de considerar els dos aspectes perquè les propietats intrínseques de l'escriptura no en determinen l'ús, sinó que els usos socials d'aquest instrument influeixen en les condicions socials i individuals d'alfabetització. Per tant, l'èmfasi en el context social reemplaça la focalització en les característiques exclusives de l'instrument.

Activitats

1. Interpretació de textos de diferents sistemes d'escriptura

En el quadre següent presentem diverses escriptures (de diferents sistemes) a partir de diferents suports. Mireu atentament aquest material i intenteu de respondre les preguntes següents. Es tracta de situar-se en una posició semblant a la d'un nen o nena que sap què és l'escriptura però que no sap llegir el que hi diu. Tanmateix, com vosaltres en aquesta situació, pot fer unes quantes hipòtesis.

<p>1</p> <p>Раньше Алиса никогда не бывала в суде, хотя и читала о нем в книжках. Ей было очень приятно, что все почти здесь ей знакомо.</p> <p>— Вон судья, — сказала она про себя. — Раз в парике, значит, судья.</p> <p>Судьей, кстати, был сам Король, а так как корону ему пришлось надеть на парик (посмотри на фронтиспис, если хочешь узнать, как</p> <p>95</p>	<p>2</p> <p>اجتماعية «منحطة» معروفة بمشاكلها العويصة و فقرها ومعاناتها من التهميش والظلم الاجتماعيين، الى طبقة اجتماعية في اعلى الهرم، معروفة هي الاخرى، بمشاكلها الفوقية (حب، كيفية قضاء السرقات... الغيرة...)....</p> <p>الا ان - نبيك لخلو - قد اغرق شريط «القنفودي» في الذاتية وحاول ان يعبر فيه عن مشاكله الشخصية، خصوصا المادية منها، وعن معاناته النفسية داخل مجتمع تسيطر فيه البورجوازية على الالة المنتجة المتمثلة في المال والسلطة، هذه البورجوازية التي تسعى جادة الى توجيه المجتمع اقتصاديا وسياسيا وفنيا وثقافيا في الوجة التي ترضاها. وقد اشار الى ذلك في تصريح لمجلة «الوطن العربي» بقوله «...وزعت مشاكلي على عدة شخصيات في الشريط، انا عشت مشاكل البيروقراطية...»</p>
<p>3</p> <p>—Oso majo eta moñoñoa zara —esan zioten amonek ekairza bukatu zenean eta musu bat eman zioten. Festa ikaragarria antolatu zuten Txominen omenetan.</p> 	<p>4</p> <p>图 98</p> <p>(三) 左腿半蹲，重心后移成右虚步；左手握枪下压，掌心向左；右手将枪把上挑，把端高与眼平；目视把端。(图98)</p>

- a) Què és cada un d'aquests textos?
- b) D'on s'ha tret?
- c) Per a què serveix cada un d'aquests textos?
- d) Aventureu hipòtesis sobre en quin sistema i en quina llengua estan escrits.
- e) Descriu en quins aspectes s'assembla a l'escriptura del català.
- f) Feu un inventari de les característiques formals dels textos que es presenten.
- g) Després d'haver contestat el punt anterior, aventureu hipòtesis sobre què hi diu, què hi posa i què es vol dir.
- h) Després compareu les vostres respostes en el punt 6 amb les del punt 7 i penseu si és més fàcil o més difícil elaborar hipòtesis formals o estructurals.

2. Relacioneu alguns tipus de textos amb les seves funcions d'acord amb la lectura que hàgiu fet del contingut d'aquest mòdul.

3. Enumereu els artefactes (instruments) utilitzats per a escriure i ubiqueu-los en l'època històrica en què s'han fet servir.

4. Relacioneu els artefactes que s'han utilitzat al llarg del temps i els seus efectes sobre l'esborrament i la correcció.

Exercicis d'autoavaluació

Qüestions breus

1. Descriu els tres espais creats per l'ús social de l'escriptura.
2. Enumereu les principals funcions socials de l'escriptura.
3. Enumereu i definiu les funcions derivades de l'ús social de l'escriptura.
4. Responeu a la qüestió de per què les pràctiques lletrades poden influir sobre l'espai psicològic.
5. Descriu quins aspectes comporta la correcció del llenguatge escrit.
6. Resumi les diferències i relacions entre el llenguatge escrit i l'oral.
7. Responeu la qüestió següent: quan podem dir que els estudiants han adquirit una manera lletrada d'escriure?
8. Doneu una definició completa d'escriure.

Solucionari

Qüestions breus

Les solucions a les qüestions plantejades en els exercicis d'autoavaluació s'han de trobar en el mateix mòdul.

1. Apartat "L'escriptura com a objecte d'estudi".
2. Apartat "Per què cal aprendre a escriure".
3. Apartat "Efectes de l'ús de l'escriptura i noves funcions".
4. Apartat "Efectes de l'ús de l'escriptura i noves funcions".
5. Apartats "Efectes de l'ús de l'escriptura i noves funcions" i "Nous artefactes per a escriure".
6. Apartat "Maneres d'escriure".
7. Apartats "Efectes de l'ús de l'escriptura i noves funcions", "Nous artefactes per a escriure" i "Maneres d'escriure".

Glossari

alfabètic-a *adj* Dit del sistema d'escriptura que anota els sons de manera visible, en què les lletres identifiquen segments fonològics.

escriure *v tr* Fa referència a les condicions tècniques i a la mateixa activitat. Respecte de la tècnica, una gran varietat de suports i instruments s'han succeït al llarg de la història, des de les plaques d'argila, el paper, el paper i la impremta, fins a l'electrònica. Pel que fa a l'activitat, escriure vol dir produir un text.

logogràfic-a *adj* Dit del sistema d'escriptura que utilitza símbols gràfics per a presentar morfemes o paraules completes.

logotip *m* Marca comercial d'un producte.

llenguatge escrit *m* Malgrat que qualsevol expressió de la llengua es pot posar per escrit, les circumstàncies d'ús en les diferents comunitats han fet que certes expressions quedessin especialment reconegudes com a pertinents al domini del que està escrit. El terme *llenguatge escrit* denota aquestes formes de discurs.

llenguatge oral *m* Modalitat oral de manifestació i, per oposició al llenguatge escrit, fa referència a característiques lingüístiques freqüents en la modalitat parlada del discurs.

metallenguatge *m* Llenguatge utilitzat per a descriure'n un altre, bàsicament les unitats o els procediments que es fan servir en l'estudi de la llengua (per exemple, nom, paraula, frase, substantiu, sintagma).

notació *f* Forma gràfica que s'utilitza per a registrar i transmetre informació: notació musical, notació química, escriptura.

origen de l'escriptura *m* Els descobriments arqueològics del segle xx van fer retrocedir l'origen de l'escriptura en més de dos mil anys, per a ubicar-lo anteriorment al 5000 aC. Les primeres marques visibles convencionals que s'han trobat van ser uns petits objectes d'argila de diverses formes que simbolitzaven cada un una mercaderia i que servien com a sistema de registre.

pràctiques lletrades *f pl* Activitats mitjançades per textos escrits. Poden ser compartides entre adult i nen, en les quals l'adult assumeix la funció d'agent mediador entre el text i el nen que encara no és lector ni escriptor autònom.

text *m* Paraula d'origen llatí que significa 'teixit'.

Bibliografia

Ong, W. (1987). *Oralidad y escritura*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

Teberosky, A. (1995). *Aprendiendo a escribir*. Barcelona: ICE/Horsori.

Referències bibliogràfiques

Coulmas, F. (1989). *The writing systems of the world*. Londres: Basil Blackwell.

Daniels, P.T. (1992). "The syllabic origin of writing and the segmental origin of the alphabet". A: P. Downing; S.D. Lima; M. Noonan (ed.). *The Linguistics of Literacy*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Desbordes, F. (1990). *Idées romaines sur l'écriture*. Lille: Presses Universitaires de Lille.

Eisenstein, E. (1985). "On the printing press as an agent of change". A: D. Olson; N. Torrance; A. Hildyard (ed.). *Literacy, Language and Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Faber, A. (1992). "Phonemic segmentation as epiphenomenon: Evidence from the history of alphabetic writing". A: P. Downing; S.D. Lima; M. Noonan (ed.). *The Linguistics of Literacy*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Gelb, I. (1976). *Historia de la escritura*. Madrid: Alianza.

Goody, J. (1987). *The Interface Between the Written and the Oral*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hildyard, A. (ed.) (1985). *Literacy, Language and Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Moore Cross, F. (1989). "La invención y el desarrollo del alfabeto". A: Wayne Senner (comp.). *Los orígenes de la escritura* (trad. castellana, 1992). Madrid: Siglo XXI.

Morrison, K. (1995). "Fijación del texto: la institucionalización del conocimiento en formas históricas y filosóficas de la argumentación". A: J. Bottéro (ed.). *Cultura, pensamiento, escritura*. Barcelona: Gedisa.

Ong, W. (1992). "Writing is a technology that restructures thought". A: P. Downing; S.D. Lima; M. Noonan (ed.). *The Linguistics of Literacy*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Sampson, G. (1985). *Writing systems. A linguistic introduction*. Londres: Hutchinson.

Schmandt-Besserat, D. (1989). "Dos precursoras de la escritura: cuentas simples y complejas". A: Wayne Senner (comp.). *Los orígenes de la escritura* (trad. al castellà, 1992). Madrid: Siglo XXI.

Scribner, S.; Cole, M. (1981). *The Psychology of Literacy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Teberosky, A. (1995). "Para qué aprender a escribir". A: A. Teberosky; L. Tolchinsky (ed.). *Más allá de la alfabetización*. Buenos Aires: Santillana.

Wallace, R. (1989). "Orígenes y desarrollo del alfabeto". A: Wayne Senner (comp.). *Los orígenes de la escritura* (trad. al castellà, 1992). Madrid: Siglo XXI.